

CARLES FONTSERÈ

Visita a l'Arxiu

Índex

1 Presentació de la visita	3
2 Objectius de la visita.....	4
3 Estructura i contingut de la proposta.....	6
3.1 Benvinguda, presentació de l'arxiver/a, de Carles Fontserè i de l'Arxiu	6
3.2 Carles Fontserè, fotògraf documental	8
3.3 L'arxiu de Carles Fontserè	11
El negatiu	11
Full de contactes	13
Còpia	15
3.4 Conclusions i comiat	17
4 Llistat de materials	18

1 Presentació de la visita

L'any 1994 Carles Fontserè va cedir de manera vitalícia el seu patrimoni a la Generalitat de Catalunya. Al llarg del 2013, des de l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany es va efectuar l'inventari total del fons de l'artista, que era al seu taller, a Porqueres. Aquest correspon a trenta metres lineals de documentació produïda entre els anys 1916 i 2008, entre la qual hi ha fotografies professionals i familiars, pintures, dibuixos en paper, i la documentació escrita que van generar l'artista i la seva dona referent a la gestió i administració de la carrera professional i artística de Carles Fontserè. L'any 2014 es van traslladar totes les fotografies professionals de Carles Fontserè a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Són 42.500 negatius, 6.450 positius i 3.540 fulls de contacte, tot de fotografia en blanc i negre realitzada entre els anys 1959 i 1991. Corresponen a fotografies de Nova York, San Francisco, Ciutat de Mèxic, Roma, París, Londres i Catalunya, majoritàriament. I, també, fotografies de personalitats del món artístic i cultural, com Salvador Dalí, Camilo José Cela, Josep de Creff, Rafael Alberti, etc.. L'any 2016 es trasllada a l'Arxiu bona part de la documentació escrita, els dibuixos i la resta de fotografies que encara quedaven al seu taller.

Sent un dels principals objectius d'aquest centenari destacar la importància del Fontserè fotoperiodista, i tenint en compte que els reportatges publicats en revistes contenien imatges provinents del seu arxiu, plantejem una visita que permeti apropar-nos a les obres produïdes per l'artista, alhora que faci possible conèixer i valorar de primera mà la tasca que realitzen els arxius quant a la conservació i difusió del patrimoni. A partir de l'observació directa de negatius, fulls de contacte i fotografies, podrem conèixer quin és el procés fotogràfic en fotografia analògica, entendre com Fontserè organitzava i seleccionava les fotografies del seu arxiu, i al mateix temps apreciar les característiques de les fotografies pel que fa a criteris de conservació. Tot plegat, una oportunitat única per conèixer el llegat d'aquest artista i aprofundir-hi.

2 Objectius de la visita

Nivell educatiu: ESO, batxillerat i cicle formatiu

Durada: 1 hora i 15 minuts aproximadament

- De contingut
 - Conèixer Carles Fontserè i valorar el seu llegat.
 - Valorar la diferència entre fotografia digital i fotografia analògica.
 - Conèixer i utilitzar la terminologia específica de l'àmbit, així com les especificacions i característiques dels materials (batxillerat i cicles formatius).
 - Explicar la tasca que es realitza des de l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany.

- De mètode
 - Utilitzar el diàleg i la reflexió conjunta al llarg de tota la visita per despertar l'atenció i l'interès dels alumnes.
 - Observar detingudament el material fotogràfic generat per Carles Fontserè, per conèixer el procés creatiu del fotògraf.
 - Analitzar les diferències (tècniques i qualitatives) del material fotogràfic segons la utilitat que Fontserè hi donava en cada cas.

- D'actitud
 - Conèixer, gaudir i valorar el patrimoni artístic, per contribuir-ne a la conservació.
 - Fomentar la comunicació verbal (oral i escrita) i no verbal en els alumnes.
 - Escoltar i respectar els companys.

Paral·lelament, l'activitat treballa les competències bàsiques següents:

- Competència comunicativa, lingüística i audiovisual: l'activitat posa èmfasi en la comunicació oral, fomentant el diàleg i la participació dels alumnes.
- Competència artística i cultural: l'activitat proposa conèixer, comprendre i apreciar el llegat cultural de Carles Fontserè.
- Competència d'aprendre a aprendre: l'activitat apropa els alumnes a l'arxiu, entenent-lo com a espai de consulta i aprenentatge.

3 Estructura i contingut de la proposta

3.1 Benvinguda, presentació de l'arxiver/a, de Carles Fontserè i de l'Arxiu

<u>Objectius</u>	Presentar l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany i explicar quines tasques s'hi realitzen Presentar a Carles Fontserè, tot posant en joc els coneixements previs dels alumnes
<u>Durada</u>	5 – 10 minuts
<u>Espai</u>	Sala polivalent

L'educadora es presenta i dóna la benvinguda al grup a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Explica on som i què hem vingut a fer, preguntant directament als alumnes:

Sabeu on som? Heu visitat mai un arxiu? Què creieu que hi ha, aquí? Què creieu que hi fem? Deixem que reflexionin i ens donin resposta. Estem a l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany. Un arxiu comarcal és una institució on es recullen, custodien i divulguen diferents documents que s'han produït a la comarca: poden ser de caràcter administratiu, de caràcter històric, documents d'organismes públics, o documents provinents de persones o institucions privades. Tot plegat ens serveix per a exercir diversos drets que tenim com a ciutadans però també per conèixer la història de la comarca.

Avui, de tots els documents que tenim aquí conservats, en veurem uns de molt especials: es tracta del fons de Carles Fontserè, l'artista multidisciplinari del que, l'any 2016, se n'ha celebrat el centenari del seu naixement. Sabeu qui és? Què me'n podríeu dir?

Nota: Si han treballat prèviament a l'artista a classe, hauran treballat:

ESO: Edició d'un fotollibre a partir de les seves fotografies de Nova York

Batxillerat: Relació entre literatura i fotografia, anàlisi de les fotografies de Roma.

Cicles Formatius: Història de la fotografia, fotografia documental a Catalunya i els EUA 1950's.

Carles Fontserè és un artista polifacètic, tot i que avui ens centrarem sobretot en la seva vessant fotogràfica. Va néixer a Barcelona, però va passar molts anys vivint fora, sobretot a Nova York, i també a París i Mèxic: com havia realitzat cartells en favor de la República durant la Guerra Civil Espanyola, va haver d'exiliar-se un cop va acabar el conflicte i es va instaurar la dictadura del general Franco. No obstant, va poder tornar l'any 1973, instal·lant-se a Porqueres, molt a prop d'aquí, fins a la seva mort l'any 2007.

Tots els documents que tenim els vam començar a inventariar fa relativament poc: l'any 2013. Vam descobrir pintures, gravats, cartells, fotografies, cartes que s'escrivia amb amics, declaracions de la renda... o fins i tot tiquets de compra de viatges que feia! Tota aquesta documentació ens serveix per saber qui era, com treballava, com es guanyava la vida, com planejava mostrar les seves fotografies, etc. Una documentació totalment necessària per aquells que vulguin investigar a Carles Fontserè.

Què farem nosaltres avui? De tot el material de l'artista, ens centrarem en la seva tasca com a fotògraf, analitzant les seves fotografies i les diferents revistes on les publicava, i coneixent així el seu procés creatiu amb més detall.

3.2 Carles Fontserè, fotògraf documental

<u>Objectius</u>	Conèixer la tasca d'un fotògraf documental Conèixer els mitjans de difusió de les seves imatges Observar els primers materials de l'arxiu
<u>Durada</u>	10 – 15 minuts
<u>Espai</u>	Sala polivalent
<u>Materials</u>	Revista Temas: Abril 1965 (vol.25 n.º173) «Los enamorados en las calles». Revista Temas: Juliol 1965 (vol.25 n.º176) «Gastronomia callejera».

Un cop presentat l'arxiu i a Carles Fontserè, passarem a conèixer amb més detall la seva faceta de fotògraf documental. Per tal d'aprofundir al màxim en aquest punt de la visita, és fonamental que durant la presentació haguem descobert quins són els coneixements dels alumnes sobre l'artista i si l'han treballat a classe.

Carles Fontserè treballava la fotografia documental. Sabeu què és exactament un fotògraf documental? Quines fotografies fa? Què li interessa? Deixem que els alumnes reflexionin i responguin; anirem completant la resposta entre tots, i l'educadora afegirà informació a mesura que s'avanci en el diàleg.

Nota: Si els alumnes tenen dificultats per definir què és un fotògraf documental, podem preguntar si mai han vist alguna pel·lícula documental, i si sabrien dir quines diferències té amb una pel·lícula de ficció. Ràpidament distingirem entre la capacitat d'inventar històries i la capacitat de mostrar aquelles que ja existeixen.

Un fotògraf documental és aquell que té interès en la realitat i en les persones: utilitza la fotografia per mostrar diferents formes i condicions de vida. El fotògraf s'identifica amb un tema, i ens el mostra per què és important per a ell.

Quins temes creieu que pot tractar la fotografia documental? Pensem en imatges que haguem vist, de què ens estan parlant? Deixem temps per a la reflexió i la resposta. Tot i que ens pot semblar que la fotografia documental normalment registra fets o esdeveniments rellevants, també

ens pot mostrar la quotidianitat. Teniu algun àlbum familiar? Creieu que això és fotografia documental? El nostre àlbum familiar també podria ser considerat fotografia documental al mostrar les condicions de vida dels nostres avantpassats: la imatge esdevé un document que ens permet conèixer una realitat que no necessàriament és igual que la nostra.

Carles Fontserè va publicar les seves primeres fotografies a la revista Temas, on treballava com a director artístic des del 1957. Es tractava d'una revista de llengua castellana a la ciutat de Nova York dirigida a públic hispà, sobretot porto-riqueny. Segons el propi Fontserè: "era una revista d'informació general, profusament il·lustrada i de contingut molt divers". L'any 1958, el músic català Leonard Balada proposa de cobrir la visita de Victòria dels Àngels, soprano barcelonina: Balada faria l'entrevista i Fontserè les fotografies. L'entrevista agrada molt al director, que proposa a Fontserè seguir publicant petits reportatges.

Al llarg de la seva faceta com a fotògraf, Fontserè s'interessa per captar la vida a les ciutats, sobretot la seva, Nova York, però també Londres, París, Roma o Mèxic. Les seves fotografies havien de ser publicades en una sèrie de fotollibres², projecte que finalment es va frustrar. El que detectem a partir dels anys 1960, és que Fontserè, intentant donar sortida a les seves fotografies, publica petits reportatges temàtics sobre diferents aspectes de la vida a les grans ciutats, tot reutilitzant imatges del seu arxiu. Avui hem portat dos exemples: "Gastronomia callejera", publicat el juliol de 1965; i "Enamorados en las calles", publicat l'abril de 1965.

- 1 Fragment extret del quart volum de les seves memòries.
- 2 Aprofitarem per fer una distinció entre un projecte fotogràfic, que requereix temps per a poder dur-lo a terme, i que es compon d'un conjunt d'imatges; amb les imatges individuals que podem trobar publicades a diaris i revistes.

Fixem-nos en les fotografies: Fontserè no pretén explicar cap notícia, tampoc ens mostra un esdeveniment històric. Més aviat es fixa en l'ambient dels diferents barris, en escenes que, espontàniament, es viuen als carrers de la ciutat. Si ens fixem ara en els articles, veurem que el que uneix aquestes escenes, són les accions dels personatges: algú a Roma està fent el mateix que a Londres. D'alguna manera, Carles Fontserè ens mostra que, tot i que el caràcter i les tradicions d'un italià siguin molt diferents a les d'un anglès, tots dos tenen moltes coses en comú: el fotògraf té una mirada humanista de l'ésser humà.

Posarem atenció en algunes fotografies, que són les que analitzarem posteriorment a partir del material del fons del fotògraf.

*Continuarem la visita centrant-nos en algunes imatges de les que hem vist, parant atenció en com són les imatges quan les presenta com a treball personal, i com són quan les publica a la revista *Temas*, com acabem de veure. D'aquesta manera, coneixerem el seu procés de treball.*

Abans de continuar la visita, és important que avisem als alumnes de que la visita continuarà a espais que normalment no estan oberts al públic, ja sigui perquè són espais de treball dels arxivers com per a garantir les condicions òptimes de conservació dels documents i de les fotografies. Per tant, haurem d'estar ben atents de les indicacions de l'arxiver/a.

3.3 L'arxiu de Carles Fontserè

<u>Objectius</u>	Conèixer els diferents espais de l'Arxiu Comarcal del Pla de l'Estany Conèixer el procés creatiu de Carles Fontserè Apropar-se a diferents materials fotogràfics: negatius, fulls de contacte, còpies... Aprendre terminologia específica
<u>Durada</u>	30 – 40 minuts
<u>Espai</u>	Sales de l'arxiu
<u>Materials</u>	Revista Temas Cartolina blanca i negra Lot Negatiu Rotlle negatiu Contactes Dibuix ampliadora Còpies

Descobrirem els materials de Carles Fontserè seguint l'ordre del seu procés de treball: primer obtindria el negatiu; després el revelaria i faria un full de contactes per veure les fotografies que ha realitzat; posteriorment, faria una còpia de treball, per veure la fotografia en una mida més gran, i per primera vegada la re-enquadraria a una mida rectangular; finalment, si volgués exposar aquesta imatge, faria una còpia en un format més gran.

El negatiu

Per continuar la visita seguirem el procés de treball de Carles Fontserè: què creieu que és el primer que va fer l'artista? El primer que va fer va ser fer la fotografia. Fontserè feia servir una càmera fotogràfica que funcionava amb pel·lícula.

La fotografia existeix gràcies a que hi ha materials que reaccionen a la llum. La nostra pell, per exemple, reacciona a la llum: quan ens toca el sol ens posem morenos. Quan fem una fotografia amb el mòbil o amb una càmera digital, hi ha un sensor digital que reacciona a la llum que fa possible que fem una fotografia. En fotografia analògica, en comptes d'un sensor digital s'utilitza una pel·lícula que conté sals de plata: un cop el fotògraf prem el botó de la càmera, la llum entra i toca a la pel·lícula, fent que les sals de plata s'enfosqueixin. Us heu fixat mai en que el color blanc

és més lluminós que el color negre? (Disposarem d'una cartolina blanca i una negra, juntament amb una lot, per tal de comprovar-ho en directe amb els llums apagats). Hi ha colors que absorbeixen més llum, com en el cas del negre, i d'altres que en reflecteixen més, com en el cas del blanc. Aquest fet provoca que veiem les coses més clares o més fosques, i que apareguin així a les fotografies. D'aquesta manera aconseguim que es formi la imatge dins de la càmera. Finalment, gràcies al procés de revelat, aconseguim que la imatge s'estabilitzi: per molt que li toqui la llum, no seguirà enfosquint-se.

Mireu, aquí tenim alguns negatius de Carles Fontserè.

En diem negatius perquè la imatge està invertida: necessitem fer una còpia per a veure-la correctament. D'aquesta manera, gràcies a un negatiu podem fer infinites reproduccions de la imatge, amb diferents mides i qualitats.

Tot i que ara veiem els negatius d'un en un (els tenim així per qüestions de conservació), en realitat la pel·lícula té forma de rotlle. Mentre que en fotografia digital podem fer tantes fotos com la nostra targeta de memòria ens permeti (fins i tot més de mil), en fotografia analògica no funciona igual. Depenent el tipus de rotlle o carret, podríem fer 12, 24 o 36 fotografies sense haver-ne de posar un de nou. Imagineu la diferència! Si amb una càmera digital podem repetir i esborrar fotografies tantes vegades com vulguem, amb fotografia analògica un fotògraf ha de pensar molt bé què vol fotografiar i com.

Us heu fixat en que el negatiu és quadrat? Carles Fontserè feia servir una càmera fotogràfica que funcionava amb una pel·lícula que feia un negatiu de 6x6cm. Com més gran era el negatiu, més gran podria fer les còpies sense perdre qualitat... el mateix ens passa amb una fotografia digital: quan la resolució és molt baixa, si ampliem molt la imatge ens apareixen els píxels.

Podríem dir què ha fotografiat? Com seran les tonalitats de la imatge? En un negatiu és difícil veure exactament tota la informació de la imatge. És per això que, abans de fer una còpia en una mida més gran, es fa un full de contactes.

Full de contactes

Un full de contactes serveix per passar a positiu tot el rotlle del negatiu. Es diu per contacte perquè la imatge que obtenim té la mateixa mida que el negatiu (si ens fixem, també fa 6x6cm): per fer-ho, hem posat tota la pel·lícula sobre un paper fotogràfic, i hi hem aplicat certa quantitat de llum. Després de revelar aquest paper, obtenim aquest full, que esdevé un material de treball fonamental per a qualsevol fotògraf.

Fixem-nos en els fulls de contacte de Fontserè.

Cada full de contactes correspon a un rodet de fotografies: per tant, d'alguna manera ens explica quines fotografies havia fet abans i quines després, com s'havia mogut pel carrer o la ciutat, si feia només una fotografia de cada o si intentava diferents opcions, apropant-se o allunyant-se.

Mirem el primer (Roma 80). Sembla que Fontserè voltava per la Fontana di Trevi i volia fotografiar gent al voltant de la font, sobretot asseguda a la font. Apareixen tres parelles diferents, i d'una fa

dues fotografies. També apareix tres vegades un home que llegeix el diari: en una està situat a l'esquerra de la imatge, en una altra està més a prop, i en la última està més a la dreta. Fontserè es movia i buscava diferents enquadraments.

En el segon (Paris 37) sembla que està fent un tomb pels voltants del riu i fotografia a les persones que hi va trobant. Hi ha parelles, però també hi ha gent sola o en grups. Si us fixeu, fa diverses fotografies des del mateix punt de vista: hi ha cinc que tenen aquest petit mur en diagonal a la imatge.

El tercer (London 48) és molt curiós. Si bé en els altres dos veiem com tenia clar què volia buscar i va fent proves fins que una fotografia li agrada, en aquest cas sembla que estava explorant el riu i el paisatge que l'envoltava i que, de cop, trobés aquesta escena d'uns enamorats i decidís retratar-la. Si us fixeu en la resta d'imatges, no hi ha cap de semblant en tot el rotlle.

Carles Fontserè marcava els fulls de contacte per indicar quines fotografies li semblaven interessants. Així, encara que fes molts anys que les hagués fet, podria saber ràpidament quines eren i per a què podrien servir.

Veieu que hi ha gomets o etiquetes a tots els fulls? D'aquesta manera, Fontserè indicava quines eren interessants. A vegades posava un gomet de color, però en alguns casos, com al de Londres, en posa dos de blancs.

Les etiquetes creiem que servien per indicar quines d'aquestes imatges podien formar part d'aquesta col·lecció de fotollibres que pensava fer. Hem trobat alguns fulls on, a l'etiqueta, en comptes d'una "x" apareix el nom de "Cela" escrit.

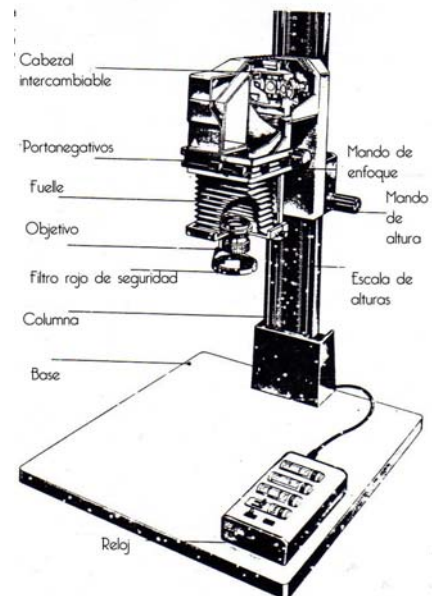
Per últim, al full de París veiem que en algunes imatges hi ha indicacions en llapis vermell. Segurament, són indicacions a tenir en compte en el moment de realitzar una còpia de la fotografia. Aquesta “x-1” podria indicar que, com el cel queda massa blanc, caldria donar-li una mica més de llum per enfosquir-lo.

Còpia

L'últim pas d'aquest procés serà l'obtenció d'una còpia. Per fer-la, necessitem un aparell anomenat *amplidora*.

Tal i com indica el seu nom, una amplidora ens permet obtenir una còpia del negatiu a una mida més gran. A la base de l'amplidora hi col·locaríem el paper fotogràfic, i al capçal, dins el porta-negatiu, hi aniria el negatiu. Depenent de l'alçada del capçal, que podem pujar i baixar de la columna, obtindrem una fotografia més petita o més gran.

Com al capçal de l'amplidora hi ha una bombeta, la imatge del negatiu es projectarà al paper fotogràfic, que després revelarem per tenir la còpia final.

En aquest moment també podem tornar a enquadrar una imatge. Si tornem a mirar la revista *Temas*, veurem com totes les fotografies que apareixen publicades són rectangulars, mentre que el negatiu original era quadrat. Això ens indica que Fontserè retalla les seves imatges, modificant la mida a la còpia.

Normalment, Fontserè realitzava primer una còpia de treball d'una mida estàndard (8x10 polzades, equivalent a uns 20x25 cm). D'aquesta manera podia veure amb més detall la imatge, presentar-la a la feina o als amics, veure-la en format rectangular per primera vegada... per exposicions, però, utilitzava una mida més gran.

Veiem ara les còpies que realitzava.

Si ens fixem, totes les còpies estan muntades sobre cartró ploma: això ens indica que, en algun moment, van ser exposades i que Carles Fontserè va decidir presentar-les així.

3.4 Conclusions i comiat

<u>Objectius</u>	Posar de relleu la importància de la tasca dels arxius Acomiadar el grup
<u>Durada</u>	5 – 10 minuts
<u>Espai</u>	Sales de l'arxiu

Al llarg de la visita, hem pogut conèixer una petita part del llegat fotogràfic de Carles Fontserè, de qui encara avui dia seguim descobrint coses. L'observació i anàlisi de primera mà del material aquí dipositat permet posar llum sobre el seu procés creatiu i la seva vinculació amb el context cultural del moment. Des de l'arxiu estem realitzant una tasca ingent per inventariar, disposar en materials de conservació, catalogar i digitalitzar el seu fons, i poder oferir-lo així a investigadors i públic encuriós interessat en conèixer un personatge polièdric com Fontserè.

Sapiguen que, tant des del web com de manera presencial, podeu consultar els fons que es conserven als arxius, una dada a tenir en compte de cara a l'elaboració de treballs de recerca o d'investigació al llarg de la vostra vida.

Acomiadem el grup.

4 Llistat de materials

Objectes:

- Rotlle negatiu
- Imatge ampliadora
- Cartolina blanca i negra
- Lot

Material arxiu:

En negreta marquem els materials prioritaris; en cas de voler canviar d'exemplar de la revista o de no disposar d'algun dels materials, podem utilitzar els altres. Adjuntem un requadre amb la relació dels materials.

1. **Revista *Temas*: Abril 1965 (vol. 25 n°173) «*Los enamorados en las calles*»**
2. Revista *Temas*: Juliol 1965 (vol. 25 n°176) «*Gastronomia callejera*»
3. **0906,0106: negatiu**
4. **1050,0111: negatiu**
5. **1202,0008: negatiu**
6. 1297,0112: negatiu
7. 1083, 0001: negatiu
8. **Full de contactes: 51 (Roma 80)**
9. **Full de contactes: 31 (Paris 37)**
10. **Full de contactes: 50 (Londres 48)**
11. Full de contactes: 50 (Londres 43)
12. Full de contactes: 32 (París 70)
13. **0906,0106: còpia**
14. **1050,0111: còpia**
15. **1202,0008: còpia**
16. 1297,0112: còpia
17. 1083, 0001: còpia

Imatge	Codi	Contacte	Revista Temas	Descripció
	<u>0906,0106</u>	51 (Roma 80)	Abril 1965 (vol. 25, n°173) «Los enamorados en las calles»	Parella asseguda a la Fontana di Trevi. Contactes: enquadrament i gomets. Reestructuració.
	<u>1050,0111</u>	31 (Paris 37)	Abril 1965 (vol. 25, n°173) «Los enamorados en las calles»	Parella al costat del Sena. Contactes: indicació exposició cel i reestructuració.
	<u>1202,0008</u> <u>1202,0102</u>	50 (Londres 48)	Abril 1965 (vol. 25, n°173) «Los enamorados en las calles»	Parella amb dona arrepenjada a la reixa. Contactes: Gomets i reestructuració.
	<u>1297,0112</u> <u>1197,0112</u> <u>1197,0001</u>	50 (Londres 43)	Juliol 1965 (vol,25 n°176) «Gastronomia Callejera»	Pícnic entre canons. Contactes: Gomets i reestructuració.
	<u>1083, 0001</u>	32 (París 70)	Juliol 1965 (vol,25 n°176) «Gastronomia Callejera»	Pícnic al parc Contactes: Marques i reestructuració.